

Приручник за
медицинске сестре васпитаче и родитеље

Мара Шаин

Славица Чарапић

КОРАК ПО КОРАК 4

ПРОГРАМИРАЊЕ НЕГЕ
И ВАСПИТНОГ РАДА
С ДЕЦОМ У РАНОМ УЗРАСТУ

Креативни центар

Едиција *Приручници*
књига четрдесет осма

КОРАК ПО КОРАК 4
Програмирање неге и васпитног
рада с децом у раном узрасту
прво издање

Аутори
Мара Шаин
Славица Чарапић

Рецензент
Проф. др Иван Ивић

Илустратор
Мања Радић Митровић

Главни уредник
Проф. др Симеон Маринковић

Уредник
Анђелка Ружић

Лектор
Мирјана Делић

Графичко обликовање
Драгана Николић

Нотографија
Владица Илић

Технички уредник
Татјана Ваљаревић

Издаје
Креативни центар
Градиштанска 8, Београд
тел.: 011/ 3820 464, 3820 483, 2440 659
e-mail: info@kreativnicentar.rs

За издавача
Љиљана Маринковић, директор

Штампа
Графостил

Тираж
2.900

Приручник за
медицинске сестре васпитаче и родитеље

Мара Шаин

Славица Чарапић

КОРАК ПО КОРАК 4

ПРОГРАМИРАЊЕ НЕГЕ И ВАСПИТНОГ РАДА
С ДЕЦОМ У РАНОМ УЗРАСТУ

Креативни центар

*Књигу посвећујемо деци у раном
узрасћу, медицинским сестрама
васпитачима, родитељима и свим
одраслим особама које се баве
негом и васпитањем деце*

Аутори

Захвалница

Посебну захвалност дугујемо професору др Ивану Ивићу за несебичну стручну подршку током писања приручника.

Захваљујемо и:

- медицинској сестри васпитачу Мици Мирковић, васпитачу Јелки Цимбаљевић и тиму медицинских сестара васпитача јасли *Мали ђринци*, предшколске установе *Бошко Буха* општине Палилула из Београда који чине: Мирјана Новаковић, Александра Игњатовић, Анита Жагар, Драгана Павловић и Бојана Цвијановић, које су у непосредном раду с децом реализовале један део игара и активности и практично проверавале и развијале неке наше идеје;
- медицинској сестри васпитачу и координатору јасли *Славујак* предшколске установе *Бошко Буха* општине Палилула из Београда Даници Аћимовић, која је с тимом медицинских сестара васпитача јасли *Славујак* – Верица Томић, Биљана Митрашиновић, Мирјана Павловић, Јована Иветић и Ивана Дејановски – направила бројна средства за подстицање сензорно-перцептивног развоја у раном узрасту, од којих су нека приказана у овом приручнику;
- медицинској сестри васпитачу и председници Удружења медицинских сестара васпитача Србије Јадранки Спасић за обављене стручне консултације у току израде приручника;
- медицинској сестри васпитачу предшколске установе *Дечји дани* општине Стари град из Београда Вери Мутић за информације и пренета искуства из непосредне праксе;
- васпитачу и координатору за децу имиграната у Канади (град Милтон) Мирјани Димитријевић за подршку у виду драгоцене стручне литературе.

Захваљујемо и издавачкој кући *Креативни центар* за спремност да изађе у сусрет потребама унапређивања и професионалне подршке васпитању деце у раном узрасту и за расположиву стручну литературу и консултације у току израде приручника.

Аутори

САДРЖАЈ

УВОД	8
Полазне основе за програмирање неге и васпитног рада с децом у раном узрасту	8
Интегрисани развој и учење	10
1. ВОДИЧ ЗА ПРОГРАМИРАЊЕ – развојне карактеристике, показатељи напредовања детета, развојни циљеви, подстицајна искуства за развој и учење – задаци за одраслог	13
1.1. Узраст до 8 месеци	14
1.1.1. Сензомоторни развој	14
1.1.2. Сазнајни развој	16
1.1.3. Социјално-емоционални развој	18
1.1.4. Развој говора и комуникације	18
1.2. Узраст од 8 до 12 месеци	20
1.2.1. Сензомоторни развој	20
1.2.2. Сазнајни развој	22
1.2.3. Социјално-емоционални развој	24
1.2.4. Развој говора и комуникације	26
1.3. Узраст од 12 до 18 месеци	28
1.3.1. Сензомоторни развој	28
1.3.2. Сазнајни развој	30
1.3.3. Социјално-емоционални развој	32
1.3.4. Развој говора и комуникације	34
1.4. Узраст од 18 до 24 месеца	36
1.4.1. Сензомоторни развој	36
1.4.2. Сазнајни развој	38
1.4.3. Социјално-емоционални развој	40
1.4.4. Развој говора и комуникације	42
1.5. Узраст од 24 до 36 месеци	44
1.5.1. Сензомоторни развој	44
1.5.2. Сазнајни развој	46
1.5.3. Социјално-емоционални развој	48
1.5.4. Развој говора и комуникације	50
2. ДЕТЕ У ФИЗИЧКОЈ И СОЦИЈАЛНОЈ СРЕДИНИ	53
2.1. Снага односа одрасли – дете у раном узрасту	54
2.2. Средина за учење и рани развој	56

2.3. Саморегулација	63
2.4. Дете у раном узрасту и стрес	67
2.5. Понашања која указују на могуће тешкоће у развоју детета у раном узрасту	68
3. ПОСМАТРАЊЕ ПОНАШАЊА ДЕТЕТА У ТОКУ ИГАРА И АКТИВНОСТИ И БЕЛЕЖЕЊЕ РЕЗУЛТАТА ПОСМАТРАЊА	71
3.1. Посматрање деце у току игара и активности	72
3.2. Технике бележења података добијених посматрањем деце	73
3.3. Инструменти за бележење резултата посматрања деце	74
3.3.1. Протокол посматрања понашања деце у току игара и активности	75
3.3.2. Скала процене развоја детета у узрасту од 12 до 18 месеци	76
3.3.3. Скала процене развоја детета у узрасту од 18 до 24 месеца	78
3.3.4. Скала процене развоја детета у узрасту од 24 до 36 месеци	80
3.3.5. Скала процене групе деце у узрасту од 18 до 36 месеци	82
3.3.6. Листа праћења напредовања појединачног детета	85
3.4. Очима детета у узрасту до 8 месеци	86
3.5. Очима детета у узрасту од 8 до 18 месеци	88
3.6. Очима детета у узрасту од 18 до 36 месеци	90
3.7. Портфолио	92
4. ПРОГРАМИРАЊЕ НЕГЕ И ВАСПИТНОГ РАДА У РАНОМ УЗРАСТУ	93
4.1. Програмирање и евиденција неге и васпитног рада у раном узрасту	94
4.2. Превентивна здравствена заштита и нега у раном узрасту	98

4.3. Сугестије за програмирање неге и васпитног рада у току септембра	100
4.4. Примери програмирања неге и васпитног рада уз вођење педагошке документације	104
4.4.1. Пример вишенедељног програмирања – тема: <i>Здраве навике</i> (узраст 24 месеца и старији)	104
4.4.2. Пример дневног програмирања – активност: <i>Правимо воћну салату</i> (узраст 24 месеца и старији)	105
4.4.3. Пример недељног програмирања (с приказаним дневним програмирањем) – тема: <i>Ућознајемо домаће животиње</i> (узраст од 18 до 24 месеца и старији)	106
4.4.4. Пример месечног програмирања с понуђеним подтемама за четири недеље – тема: <i>Ја</i> (узраст од 18 до 24 месеца и старији)	110
4.4.5. Пример недељног програмирања по данима – подтема: <i>Моје шело</i> (узраст од 18 до 24 месеца и старији)	111
4.4.6. Пример вишемесечног програмирања – мали пројекат: <i>Наш календар времена</i> (узраст од 24 до 36 месеци)	114
4.5. Медицинска сестра васпитач – посматрач, практичар и мислилац	116
4.6. Евалуација	117
5. ИГРЕ И АКТИВНОСТИ У РАНОМ УЗРАСТУ	119
5.1. Игре и активности с децом у узрасту до 18 месеци	120
5.1.1. Активности откривања	120
5.1.2. Игре прстима	122
5.1.3. Игре и активности на поду с децом	125
5.2. Игре и активности с децом у узрасту од 18 до 24 месеца	127
5.3. Игре и активности с децом у узрасту од 24 до 36 месеци	133
5.4. Игре и активности за развој крупне моторике	141
5.5. Игре и активности природним материјалима	144
5.5.1. Игре и активности водом	144
5.5.2. Игре и активности песком	145

5.5.3. Игре и активности глином	146
5.5.4. Игре и активности тестом	146
5.5.5. Игре и активности каменчићима	146
5.5.6. Игре и активности на снегу	146
5.5.7. Игре и активности лишћем	147
5.5.8. Игре и активности плодовима, семенкама, воћем, поврћем, тиквама, шишаркама и шкољкама	147
5.6. Креативно изражавање	149
5.7. Имитативне игре	158
5.8. Покретне игре	164
5.9. Музичко-ритмичке активности и игре	167
5.9.1. Улога музичко-ритмичких активности и игара у животу детета у раном узрасту	167
5.9.2. Музичко-ритмичке игре и активности у функцији животних ситуација	167
5.9.3. Пример музичко-ритмичке активности природним материјалима: <i>Кесџен</i>	172
5.9.4. Пример музичко-ритмичке активности: <i>Лейџири</i>	173
5.9.5. Пример музичко-ритмичке активности: <i>Хи, коњићу</i>	174
5.9.6. Примери нотних записа	175
ЛИТЕРАТУРА	184

Полазне основе за програмирање неге и васпитног рада с децом у раном узрасту

У изради овог приручника пошли смо од функција и праваца развоја предшколског васпитања дефинисаних стратешким документом **Правци развоја и унапређивања квалитета предшколског, основног, општег средњег и уметничког образовања и васпитања 2010–2020**,¹ као и од **Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године** (Сл. гласник бр. 107/2012), према којој је мисија система друштвене бриге о деци предшколског узраста и предшколског васпитања *да створи услове за добробит деце од рођења до поласка у школу, подржи њихов целивит развој, васпитање и социјализацију и створи услове за рано учење, зависно од потреба појединих породица и деце*.²

Образовање се посматра као целовит систем од јаслица до универзитетског образовања и отворен систем у свеукупности интеракција са околином. *Примарни циљ развоја образовања јесте повећање квалитета процеса и исхода образовања до максимално достигнутог нивоа, оног који проистиче из научних знања о образовању и уледне образовне праксе*.³

Полазећи од *стратешких мера издржавања система квалитета у области система друштвене бриге о деци предшколског узраста и предшколског васпитања*,⁴ настојали смо да у средиште пажње ставимо дете као целовиту личност и понудимо смернице за израду интегрисаних програма прилагођених деци развојним карактеристикама.

Медицинским сестрама васпитачима, родитељима и осталим одраслим особама које се баве децом у раном узрасту **понуђен је преглед развојних карактеристика и показатеља напредовања детета**. То је Водич за програмирање заснован на *стандардима за рани развој и учење*⁵ који ближе одређују показатеље напредовања детета као **компетенције које би свако дете могло да постигне под условом да је имало одговарајуће прилике и ослонце за развој**.

На основу тога скицирани су **развојни циљеви и задаци за одраслог у креирању подстицајног искуства за учење и развој детета**.

1) *Образовање у Србији: како до бољих резултата, Правци развоја и унапређивања квалитета предшколског, основног, општег средњег и уметничког образовања и васпитања 2010–2020*, Национални просветни савет, Београд 2011, 59–62.

2) *Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године* (Сл. гласник РС, бр. 107/2012), 13 (главни координатори на изради Стратегије: проф. др Иван Ивић и проф. др Властимир Матејић).

3) исто, 7.

4) исто, 24.

5) *Стандарди за развој и учење деце раних узраста у Србији*, Институт за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Београд 2012, 11.

Те задатке схватамо као свеукупност подстицаја за развој детета, односно *начела интеракције и комуникације с децом и карактеристике физичке и социјалне средине који заједно представљају нужан услов и пружају траћу за учење и развој очекиваних компетенција код деце.*⁶

У конципирању задатака за одраслог, у креирању подстицајног искуства за учење и развој детета настојали смо да буде видљиво **поштовање права детета, уважавање индивидуалних карактеристика сваког детета и његове личности** и да средишње место заузимају **игре и активности које одговарају потребама и интересовањима деце.** *Свеукупношћ односа деце и васпитној особља треба да карактерише стварање позитивне социјалне и психолошке климе и интеракције у правцу развоја самосталности и позитивне слике о себи и окружењу код деце.*⁷

Показатељи квалитета рада у предшколској установи које конкретизују *Стандарди квалитета рада предшколских усанава*⁸ били су такође у средишту наше пажње приликом израде приручника. Један од приоритета било је оснаживање професионалних компетенција медицинске сестре васпитача у **области систематског посматрања и праћења дечјег понашања, развоја и напредовања и програмирања неге и васпитног рада.** Због тога је у приручнику понућен један број инструмената за систематско посматрање и бележење резултата посматрања дечјег понашања, развоја и напредовања као важних полазишта у програмирању неге и васпитног рада.

Приручник садржи и неке примере недељног и дневног програмирања који конкретизују полазишта и уз понућени избор игара медицинским сестрама васпитачима дају идеје за непосредан рад, развој, мењање, дограђивање и креирање нових програма, варирање игара и активности у правцу подршке целовитом развоју личности детета у раном узрасту.

---

6) исто, 11.

7) Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године (Сл. гласник РС, бр. 107/2012), 25 (главни координатори на изради Стратегије: проф. др Иван Ивић и проф. др Властимир Матејић).

8) Стандарди квалитета рада предшколских усанава РС, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, ИМПРЕС (Унапређивање предшколског образовања и васпитања у Србији), Београд 2012.

Интегрисани развој и учење у раном узрасту

Учење у раном узрасту природан је процес и саставни део живота детета у подстицајној средини. Дете у раном узрасту свет доживљава целовито – искуствено, интуитивно и емоционално – а саставни део тог доживљаја јесте учење. Кроз чулна искуства током храњења, неге, активности и игара детета у контакту с реалношћу и с важним одраслим особама стимулишу се сви аспекти развоја.

За развој и учење у раном узрасту значајна је чињеница да у току прве три године живота најинтензивније тече процес успостављања веза међу неуронима (синапсама) у мозгу. Ове везе омогућавају да различити делови мозга функционишу заједно, да ефективније обрађују информације и дају смисао искуствима које дете стиче. Одсуство стимулације доводи до губљења синапси. Прилике да дете стиче богата и разноврсна искуства кроз сензомоторну, емоционалну и социјалну стимулацију синапсе чини трајним. Из тих разлога је период од рођења до треће године живота *осећљив йериод за развој и учење у свим доменима*.⁹

Деца до треће године уче истражујући, откривајући и проверавајући свет свим својим чулима. Како овладавају својим телом, покретима и кретањем, тако расте њихова усмереност на учење и откривање света чулима кроз самосталну активност.

Развој и учење у раном узрасту одвијају се у социјалном контексту средине у којој дете живи. У таквој средини дете учи – укључивањем, учествовањем у активностима, посматрањем, експериментисањем и социјалном интеракцијом с другима. Кроз однос с другима у социјалној средини дете напредује у разумевању себе и других и учи да регулише своје емоције. Да би у томе успело, неопходно је да се оствари повезивање детета са светом преко важних одраслих и да кроз односе с њима дете задовољи своје основне потребе – да буде прихваћено, вољено и сигурно у свету који га окружује.

Рани развој и учење одвијају се интегративно и у узајамној повезаности, преплитању и међусобном утицају. Развој детета у једној области подстиче развој у другој области (нпр. развој говора и комуникације утиче на способност детета да се укључује у социјалне интеракције; развој способности мишљења ослањањем на менталне слике утиче на развој способности разумевања говора без ослањања на непосредну ситуацију и на појаву симболичке игре).

Дете у раном узрасту не учи формално, већ активно конструише своје знање и доживљај света кроз физичке активности, социјалне интеракције и

⁹) Стандарди за развој и учење деце раних узраста у Србији, Београд 2012, 88.

сопствени процес мишљења. Посматрањем, експериментисањем, испробавањем дете тестира своје хипотезе и изводи закључке. Дете развија своје стратегије учења почев од својих првих активности истраживања предмета и стварности рукама и устима до размене са одраслима и вршњацима.

Учење у раном узрасту интерактивни је процес. Одвија се кроз размену детета са одраслима, с другом децом и у контакту с материјалом.

Дете је радознано, отворено за истраживање и нова сазнања. Зато је најприроднији облик учења у раном узрасту игра. Кроз игру дете упознаје и даје смисао физичком и социјалном свету који га окружује, овладава собом, изграђује односе с другима, ангажује и развија све своје способности, забавља се и овладава вештинама потребним за живот.

Импликације за рад медицинске сестре васпитача

- Учење и развој у раном узрасту треба да се одвијају у сигурној и предвидљивој средини, у којој ће бити препознате и задовољене основне дететове потребе – да буде прихваћено, вољено и сигурно. Одрасла особа која се брине о детету треба да показује осетљивост у односу на дететове потребе и спремност да их благовремено и адекватно задовољи.
- Средина треба да буде прилагођена узрастним могућностима деце.
- Полазећи од схватања детета као целовите личности и дететовог целовитог доживљаја стварности, програмирање неге и васпитног рада у раном узрасту обухвата све аспекте дететове личности и свих области учења.
- Како дете учи из свега што ради, осећа и доживљава, у програмирању неге и васпитног рада треба поћи од животних ситуација заснованих на свакодневном непосредном дететовом искуству, његовим потребама и интересовањима.
- У програмирању треба водити рачуна о особеностима и потребама деце у раном узрасту (краткотрајна и флукутирајућа интересовања, потреба за понављањем и враћањем неким играчкама и материјалима) и томе прилагодити временско трајање теме, број центара интересовања (2–4) и понуђене активности, игре и материјале.

- На основу праћења интересовања и посматрања деце током свакодневних игара и активности, потребно је **обезбедити довољно времена, не пожуривати децу и не прекидати игру и активност, омогућити довољно времена за прелаз између активности и враћање на оне игре и активности за које показују интересовање.**
- На основу развојних прекретница и карактеристика појединих фаза развоја треба понудити игре, активности и материјале који ће **подстаћи и њовући развој детета напред (ка зони наредног развоја)**. Игре, активности и материјале треба понављати, варирати, проширивати и усложњавати, чиме одрасли прати и подстиче учење и развој детета. *Учење у раном узрасту треба да буде високо изазовно а што мање стресно.*¹⁰
- **Учење се одвија у интеракцијама**, а медицинска сестра васпитач треба да припреми услове у средини у којој ће дете кроз бројне и разноврсне интеракције са одраслима, другом децом и у контакту с материјалом истраживати, откривати и сазнавати стварност.
- Неопходно је **оставити довољно времена за дететове самосталне активности.**
- Важно је обезбедити **довољно времена за активности у затвореном простору, као и на отвореном.**
- Потребно је обезбедити **равнотежу између активности и одмора.**

Интегрисано учење и развој помажу детету да изгради једну јединствену и целовиту слику света у којем живи, да доживи себе и друге у њему и развија богатство и разноврсност односа са физичком и социјалном средином.

1. ВОДИЧ ЗА ПРОГРАМИРАЊЕ¹

Развојне карактеристике, показатељи напредовања детета, развојни циљеви, подстицајна искуства за развој и учење – задаци за одраслог

1.1. Узраст до 8 месеци

1.2. Узраст од 8 до 12 месеци

1.3. Узраст од 12 до 18 месеци

1.4. Узраст од 18 до 24 месеца

1.5. Узраст од 24 до 36 месеци

---

1) И. Ивић, *Васпитање деце на раном узрасту*, Београд 2010.

И. Ивић и др., *Развојна маја, Креативни центар*, Београд 1997.

Стандарди за развој и учење деце раних узраста у Србији, Институт за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Београд 2012.

М. Шаин и др., *Корак по корак 1, Креативни центар*, Београд 1997.

S. Bredekamp, C. Coople ed, *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs*, Revised Edition, National Association for the Education of Young Children, Washington D. C.

Massachusetts Early Learning Guidelines for Infants and Toddlers, Massachusetts Department of Early Education and Care, 2010.

1.1. Узраст до 8 месеци

1.1.1. СЕНЗОМОТОРНИ РАЗВОЈ

РАЗВОЈНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	ПОКАЗАТЕЉИ НАПРЕДОВАЊА ДЕТЕТА
Развој чулне осетљивости и опажања ■ довршавање органског развоја чула ■ чулна дискриминација ■ интересује се за сваки људски лик (1–2) ■ реагује на звук (2) ■ фиксира предмет и прати његово кретање (3–4) ■ опажа разлике у јачини, боји и трајању звука, окреће главу према извору звука (5) ■ осмехује се познатом лицу (7) ■ посматра и додирује свој лик у огледалу (7) ■ изразито развијена осетљивост на додир Развој моторичких способности ■ у лежећем положају (на стомаку) подиже главу и врат и држи их усправно (3) ■ из лежећег положаја (на стомаку) окреће се на леђа (4) ■ ослања се на подлактице и задржава предмет стављен у руку ■ седи лагано се ослањајући на леђа и чврсто држи главу (6) ■ покушава да пузи (8) ■ стоји уз придржавање и делимично опружање ногу (8) ■ цупка у месту придржавајући се за нешто (8) ■ развој радње дохватања – од посматрања (4), покрета досезања, приближавања и додиривања предмета обема рукама (5), дохватања предмета обема рукама (6–7), а затим и једном руком ■ развој покрета хватања – најпре целом шаком (3–4), па целим дланом и опруженим палцем (6), на крају прстима и палцем (8) ■ напредовање од рефлексних ка сврсисходним активностима ■ координација око–рука ■ координација рука–рука и рука–уста	■ функционално оспособљавање чула под утицајем специфичних дражи ■ чулно разликује велики број дражи и реагује на њих (додир, топло–хладно, промена положаја тела, укус, бол) ■ ужива у промени положаја тела ■ ужива у грљењу, ношењу и љуљању ■ постепено успоставља контролу положаја тела у правцу од главе ка доњим удовима и од средине ка периферији тела ■ успоставља контролу главе и активности у лежећем положају ■ загледа и тресе предмет стављен у руку, удара предмете један о други, све баца на под ■ веће учешће вида у дохватању предмета и прецизније хватање играчке чак и уз промену положаја тела

РАЗВОЈНИ ЦИЉЕВИ	ПОДСТИЦАЈНО ИСКУСТВО ЗА РАЗВОЈ И УЧЕЊЕ – ЗАДАЦИ ЗА ОДРАСЛОГ
■ обogaћивање чулних искустава ■ развијање сензомоторних способности ангажовањем свих чула ■ подстицање детета на активно тражење стимулација	■ дозивање детета нежним гласом и остваривање контакта лицем у лице ■ омогућавање детету да дође у контакт с разноврсним сензорним искуствима унутра и напољу ■ омогућавање детету да хвата, додирује окачене играчке разних боја, као и оне које производе звук ■ омогућавање детету да хвата, држи, стеже, баца безбедне предмете и играчке и манипулише њима ■ сакривање играчке која производи звук и подстицање детета да покреће главу и да је тражи
■ интегрисање сензомоторних стимулација држањем, подизањем, љуљањем, ношењем и грљењем	■ држање, подизање и грљење детета, љуљање, ношење, као и цупкање с дететом у наручју
■ подстицање савлађивања покрета подизања, држања и покретања главе	■ помоћ детету у савладавању покрета за које је сазрело током свакодневних активности хранења и неге ■ усклађивање подршке која се даје детету с његовим развојним могућностима
■ подстицање слободног покретања тела на безбедној подлози	■ благо и пажљиво прихватање, придржавање и држање детета у наручју, постављање у лежећи положај на леђа или стомак, подстицање да се преврће с леђа на стомак ■ постепено подизање детета у седећи положај
■ подстицање извођења и понављања моторичких активности и ангажовање дететових чулних органа (функционална игра)	■ упражњавање моторичких игара приликом пресвлачења
■ подстицање хватања, држања, стезања, бацања и манипулисања безбедним предметима и играчкама ■ подстицање играња игара рукама и прстима	■ организовање игара рукама и прстима – постављање занимљивих шарених играчака детету надохват руке које би га подстакле да се покрене, да их хвата, манипулише њима и истражује их ■ играње играчкама по принципу узрока и последице, у складу с дететовим напредовањем од рефлексних ка сврсисходним активностима ■ играње играчкама за воду приликом купања ■ листање тврдих сликовница ■ покретање дететових руку уз показивање пропраћено речима <i>велико</i> и <i>мало</i>

1.1. Узраст до 8 месеци

1.1.2. САЗНАЈНИ РАЗВОЈ

РАЗВОЈНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	ПОКАЗАТЕЉИ НАПРЕДОВАЊА ДЕТЕТА
■ учи путем класичног условљавања (1) ■ учи путем инструменталног условљавања (3) ■ испитује предмете стављањем у уста (5) ■ разгледа предмете и манипулише њима, баца предмете на под ■ намерно производи звукове предметима ■ реагује на промену распореда дневних активности (не може да заспи уколико се значајно промени време купања) ■ очекује да ће се предмети и особе појавити на одређеном месту ■ усредсређује се на неке особе или објекте у околини (4–8)	■ тражи делимично сакривен предмет (4–8) ■ прави разлику између познатог и непознатог (6) ■ препознаје познату особу иако је није видело неколико дана ■ разликује особе које проводе више времена с њим – смеши им се ■ разгледа предмете и манипулише њима, баца предмете на под и понавља радње које му се свиђају ■ истражује везе између узрока и последице понављањем радњи које производе одређене ефекте ■ прави разлику између особа и предмета – више се интересује за особе него за предмете

РАЗВОЈНИ ЦИЉЕВИ	ПОДСТИЦАЈНО ИСКУСТВО ЗА РАЗВОЈ И УЧЕЊЕ – ЗАДАЦИ ЗА ОДРАСЛОГ
■ подстицање обogaћивања сензорних искустава гледањем, стављањем у уста, додиривањем	■ обезбеђивање подстицајне средине пуне предмета и играчака различитих облика, величина, боја и текстура које ће дете истраживати ■ уношење промена у распоред предмета и играчака
■ подстицање напредовања у овладавању радњама дохватања и хватања предмета	■ подстицање манипулисања предметима и играчкама (стегање, тресење, ослушкивање, шутирање)
■ подстицање посматрања ефеката сопствених радњи – разумевање везе између узрока и последице манипулисањем предметима и играчкама (стегање, тресење, ослушкивање, шутирање) ■ подстицање сврсисходних, истраживачких активности коришћењем предмета	■ подстицање истраживања и откривања везе између узрока и последице ■ играње игара с понављањем, одговарање на гест, израз лица, покрет детета ■ охрабривање детета да пронађе сакривену играчку испод покривача (тако што део играчке вири испод покривача)
■ подстицање развоја способности учења путем имитације	■ именовање познатих предмета и особа ■ имитирање покрета и гласова детета ■ подстицање детета да имитира понашања која већ испољава

1.1. Узраст до 8 месеци

1.1.3. СОЦИЈАЛНО-ЕМОЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ

РАЗВОЈНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	ПОКАЗАТЕЉИ НАПРЕДОВАЊА ДЕТЕТА
■ заинтересованост за подстицаје из социјалне средине: људско лице, глас, додир (1–2) ■ испољава страх у зачетном облику при губљењу подлоге, јаким звуцима и другим изненадним и интензивним дражима (1) ■ умирује га људски глас, осмехује се и гуче када га одрасли додирује, милује и када му се осмехује или му нешто говори ■ позитивна емоционална реакција на сваки људски лик (5) ■ страх од непознате особе (7) ■ разликује позната и непозната лица и позитивно реагује само на познате особе (8) ■ само иницира контакт и пажњу одраслог (плакањем, осмехом, покретима, гукањем...) ■ изграђује појам о себи откривањем делова свог тела ■ испољава основне емоције: узнемиреност, бес, радост, страх ■ испољава урођене начине за ублажавање напетости и избегавање непријатних дражи	■ смеши се, гуче у присуству познате одрасле особе ■ тражи познату одраслу особу ■ жели да га позната одрасла особа држи у рукама ■ протестује и плаче при раздвајању од особе за коју је везано ■ вокализује (гуче, плаче...) да би га држали или разговарали с њим ■ гледа одрасле и децу и смеши им се ■ имитира изразе лица, плаче или се смеје када то други раде ■ посматра прсте на рукама ■ игра се ручицама и ножицама, ставља их у уста, вуче се за уши ■ смеши се кад препозна неку ситуацију или овлада неким објектом; плаче и узнемирено је када је гладно, мокро, уморно; бесно је кад је физички спутано; појављују се страхови типични за овај узраст ■ опушта се сисањем прста ■ овладава осећањима и понашањима тако што опажа како родитељи изражавају своја осећања ■ почиње да следи свој властити распоред спавања, јела и осталих основних потреба уз помоћ одраслог

1.1.4. РАЗВОЈ ГОВОРА И КОМУНИКАЦИЈЕ

РАЗВОЈНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	ПОКАЗАТЕЉИ НАПРЕДОВАЊА ДЕТЕТА
■ развој вокализације ■ повремено се оглашава грленим гласовима (0–1) ■ оглашава се самогласницима (1–2) ■ гуче мењајући самогласнике и сугласнике (2–3) ■ прво удвајање слогова (3) ■ ланчано <i>ррр</i> ■ на мајчин говор одговара гукањем и клицањем (4) ■ вокализује два гласа или више њих (5) ■ модулира глас као да пева ■ модулира глас по јачини, висини и дужини (6) ■ изговара више одређених слогова (7)	■ користи једноставне гласове да изрази своје потребе, физичко и емотивно стање (2) ■ гуче, вокализује, брбља да би привукло пажњу ■ усмерава пажњу на говор, окреће главу у правцу извора људског гласа ■ удваја слокове и то прати покретима ногу, руку, осмехом (6) ■ вербално или гестовно одговара на глас или гест друге особе (гуче, гледа, смеши се, мршти се, плаче...) ■ радо учествује у двосмерној размени

РАЗВОЈНИ ЦИЉЕВИ	ПОДСТИЦАЈНО ИСКУСТВО ЗА РАЗВОЈ И УЧЕЊЕ – ЗАДАЦИ ЗА ОДРАСЛОГ
■ стицање основног поверења и сигурности у најближе особе ■ изграђивање емоционалне повезаности детета с породицом и блиским особама	■ држање, миловање, љуљање и адекватно одговарање на потребе детета током храњења и неге ■ комуницирање с дететом – држањем у наручју, миловањем, одржавањем контакта очима, покретима, говором и певушењем ■ седење, лежање на поду с дететом током заједничке игре у којој дете <i>води</i> игру, а одрасли га следи
■ укључивање у социјалну средину одраслих и деце	■ стварање услова за то да дете дође у контакт с другом децом, да их посматра и остварује интеракцију
■ развијање појма о себи упознавањем делова тела	■ подстицање детета да истражује и открива рукама, устима и телом
■ доживљавање и изражавање основних осећања	■ посматрање, праћење, препознавање и адекватно одговарање на осећања и потребе детета ■ препознавање осећања детета и изражавање емпатије
■ овладавање почецима саморегулације	■ обезбеђивање пријатне и мирне средине са оптималном стимулацијом ■ праћење сигнала у дететовом понашању и прилагођавање поступака потребама детета ■ одговарање на потребе детета на доследан и предвидив начин

РАЗВОЈНИ ЦИЉЕВИ	ПОДСТИЦАЈНО ИСКУСТВО ЗА РАЗВОЈ И УЧЕЊЕ – ЗАДАЦИ ЗА ОДРАСЛОГ
■ развијање вербалне и невербалне експресије	■ пажљиво слушање и разумевање онога што дете покушава да саопшти (изразом лица, плачем, гукањем, вокализацијом, пружањем руку и др.) и адекватно одговарање на то
■ стварање емоционалне повезаности комуникацијом погледима, осмехом, говором, телесним додиром и гестовима	■ одржавање контакта с дететом говором током храњења, неге и осталих активности ■ понављање и проширивање дететове вокализације
■ развијање основних говорних вештина (слушање другог и одговарање својим <i>говором</i>)	■ остваривање комуникације кроз заједничке радње одраслог и детета које се надовезују једна на другу

Четврти наставак из серије књига које се баве проблемима подизања и васпитања деце намењен је програмирању неге и васпитног рада с децом у узрасту до три године.

КОРАК ПО КОРАК 4 садржи:

- табеларно изложене дечје развојне карактеристике са пет уобичајених узрастних пресека за све значајне аспекте развоја (сензомоторни, социјално-емоционални, сазнајни развој, развој говора и комуникације);
- показатеље развоја, развојне циљеве који се темеље на познавању развојног статуса деце и подстицаје за развој – пре свега подстицајна понашања одраслих дететових партнера;
- инструменте за бележење резултата посматрања деце: протокол посматрања понашања деце у току игара и активности, скале процене развоја и листу праћења напредовања појединачног детета;
- примере програмирања и евиденције рада за поједине области, као и примере дневног, недељног и сезонског програмирања;
- богат репертоар узрасно и развојно прилагођених игара и активности, уз приказане развојне циљеве који се њима могу остварити, као и улоге које има одрасли и описе могућих одзива деце на понуђене активности.

Медицинске сестре васпитачи, родитељи, као и сви они који имају среће да се баве децом, добили су још један приручник који ће им помоћи да организују занимљиве активности, подстицајне за развој деце.

Из рецензије проф. др Ивана Ивића

9 788652 901371

www.kreativnicentar.rs